

Sztetyło, Zofia

Stemple ceramiczne z wykopalisk polskich na Cyprze (kampanie 1981-1982-1983)

Studia i Materiały Archeologiczne 6, 107-111

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zofia Sztetyłło
Uniwersytet Warszawski

STEMPLE CERAMICZNE Z WYKOPALISK POLSKICH NA CYPRZE
(KAMPANIE 1981-1982-1983)

Trzy kolejne kampanie wykopaliskowe Polskiej Misji Archeologicznej w Nea Paphos na Cyprze kierowanej przez doc.dr hab. Andrzeja Daszewskiego przyniosły dalsze stemple ceramiczne amfor greckich i rzymskich¹. Ich łączna liczba wynosi 91 zabytków, z czego 41 pochodzi z kampanii 1981 roku, 24 z kampanii roku 1982, zaś 26 z kampanii roku 1983. W większości znalezione zostały w obrębie badanej przez Misję rezydencji, nieliczne jedynie zgromadzone w wyniku prospekcji terenu przylegającego do badanego obszaru. Podobnie, jak to miało miejsce w latach ubiegłych, podstawowy trzon zgromadzonej kolekcji tworzą stemple pochodzenia rodyjskiego w liczbie 76, z których 36 znaleziono w roku 1981, 18 w roku 1982, a 22 w roku 1983.

Z ogólnej liczby 76 stempli Rodos, 26 zabytków ze względu na stopień zniszczenia (odbicie lub zatarcie powierzchni) nie mogło być poddanych szczegółowszej analizie, objęto nią natomiast 50 stempli rodyjskich, chociaż rekonstrukcja napisu niektórych z nich również ma charakter hipotetyczny.

Analiza chronologiczna tej grupy potwierdza wnioski formułowane na podstawie analizy stempli z kampanii wcześniejszych. Najszabiej reprezentowany jest wczesny okres stemplowania amfor na Rodos, tj. koniec IV wieku p.n.e., z okresu tego pochodzi bowiem tylko 1 zabytek znaleziony w 1981 roku z imieniem eponima Nikonōsa i towarzyszącym mu godłem, schematycznym popiersiem He-

¹ Stemple ceramiczne z kampanii 1965-1973 por. Z.Sztetyłło, Les timbres céramiques. Nea Paphos I, Varsovie 1976; ogólne omówienie stempli z kampanii 1975-1980 patrz: Z.Sztetyłło, Stemple ceramiczne z wykopalisk polskich w Nea Paphos (kampanie wykopaliskowe 1975-1980), Studia i materiały, t.V, złożone do druku; analiza i katalog rozumowany: Z.Sztetyłło, Timbres céramiques de Nea Paphos (campagnes 1975-1981), Etudes et Travaux, w druku.

liosą z lewej strony napisu. Zabytek z imieniem Nikonosa ma swoje analogie w znaleziskach na Delos, Agorze Ateńskiej, Koroni, Tanais i Aleksandrii, m.in. w grupie wczesnych stempli rodyjskich zdobionych "guzkiem", a kontekst współwystępujących zabytków m.in. z Agory datowany jest nie później, niż wczesny III w. p.n.e.²

Największa liczba stempli rodyjskich pochodzi z lat 220-180 p.n.e. - niemal połowa analizowanego materiału pochodzenia rodyjskiego. W grupie tej (31 zabytków), zarejestrowane imiona niemal harmonijnie dzielą się między stemple eponimów i producentów, bowiem na 17 stemplach występują imiona eponimów, a na 14 imiona producentów. W zespole stempli z imionami eponimów nie ma imion nowych, interesujące jest natomiast to, że niektóre imiona występują pojedynczo, inne natomiast powtarzają się. I tak np. pojedynczo występują imiona eponimów: Agemachosa, Ainetorosa, Anaxiboulosa, Archidamosa, Thestorosa, Iasikratesa, Kallikratesa, Kleukratesa, Nikasagorasa, Pratophanesa i Xenokratesa. Dwukrotnie występuje imię Damoklesa zaś trzykrotnie imię Kallikratidasa. Ze względu na znaczny stopień zniszczenia, nie udało się, niestety, odtworzyć imienia eponima na stemplu imadła górnej części amfory, której drugie imadło zachowało stempel Marsjusza (nr inw. 36 A/1983 i 36 b/1983). Z imion producentów omawianego okresu zarejestrowano następujące: Agathoklesa, Agoranaxa, Antimachosa, Aristarchosa, Aristionosa, Aristonosa, Demokratesa, Diosą, Hippokratesa, Menekratesa i Philainiosa. Dwukrotnie występuje imię Marsjusza, w tym 1 raz na wspomnianej wyżej górnej części amfory, na jednym z imadeł. Hipotetycznie zrekonstruowano bardzo zniszczone imię na stemplu nr inw. 37/1983 z końcówką imienia i gwiazdą poprzedzającą imię jednowierszowego napisu.

Znacznie słabiej reprezentowane są stemple rodyjskie lat 180-150 p.n.e., bo tylko trzema zabytkami, z których jeden nosi imię eponima Klearchosa, dwa pozostałe zaś imiona producentów Bromiosa i Imasa. Okrąży stempel z imieniem Klearchosa i nazwą miesiąca Hiakinthios, z przedstawieniem kwiatu róży w centrum

---

² Stemple Nikonosa por. m.in. V.Grace, Stamped Amphora Handles found in 1931-1932, *Hesperia* III, 1934, nr 69, s.233; V.Grace, *Timbres amphoriques trouvés à Delos*, BCH LXXVI, 1952, s.529; V.Grace, Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula,

(nr inw. 15/1983) prezentuje imię, które w rodyjskiej epigrafice ceramicznej występuje w dwu okresach³. Eponim Klearchos znany jest z działalności w latach 280-220 p.n.e. oraz w latach 180-150 p.n.e., do którego to okresu zaliczono nasz zabytek. Stemple z tym imieniem cechuje duża różnorodność: są to stemple prostokątne z imieniem poprzedzonym tytułaturą, którym może towarzyszyć godło lub nazwa miesiąca, bądź też łączące obydwa elementy. Stemple okrągłe mają zazwyczaj w napisie, obok imienia poprzedzonego tytułaturą, nazwę miesiąca oraz przedstawienie kwiatu róży w centrum. Dla grupy wcześniejszych stempli Klearchosa charakterystyczne jest większe zróżnicowanie kształtu prostokątnego stempla, jak też samego napisu, mniejsze zróżnicowanie charakteryzuje stemple z okresu 180-150 p.n.e., do którego zaliczono nasz zabytek. Imiona Bromiosa i Imasa mają swoje odpowiedniki w stemplach pochodzących zarówno z obszaru Paphos, jak i z innych stanowisk.

Dość liczną grupę tworzą stemple z okresu od 2 połowy II w. p.n.e. do połowy I w. p.n.e. Z 13 stempli datowanych na ten okres, 7 należy do eponimów, 6 zaś do producentów rodyjskich. W obydwu grupach imiona zadokumentowane są pojedynczo i nie dają nowych wariantów imion znanych już wcześniej. Z imion eponimów zarejestrowano imiona: Anaxandrosa, Aristonomosa, Archembrotosa, Archibiosa, Gorgonosa, Teisamenosa i Phainilasa, zaś z imion producentów: Glaukiasa, Herakleonosa, Midasa, Mousaiosa, Molosa i Timaratosa. Ze względu na znaczny stopień uszkodzenia, nie odtworzono napisu 2 stempli z kampanii 1983 roku (nr inw. AN 14/83 i nr inw. 30/83). Pierwszy z wymienionych zabytków zachował je-

---

Hesperia XXXII, 1963, s.328, przypis 20; D.B.Szelov, Keramitcheskie kleima iz Tanaisa III-I vekov do n.e., Moskwa 1975, nr 157, s.62.

³ F.Bleckmann, Zu den rhodischen Eponymen Heliospriestern, Klio 12, 1912, nr 165, s.256; M.P.Nilsson, Timbres amphoriques de Lindos publiés avec une étude sur les timbres amphoriques rhodiens. Exploration archeologique de Rhodes, Copenhague 1909, nr 272; V.Grace, Timbres amphoriques trouvés à Delos, BCH LXXVI, 1952, s.529; E.M.Pridik, Zu den rhodischen Amphorenstempeln, Klio 20, 1926, s.315; F.Hiller von Gaertringen, Rhodos, w: Pauly-Wissowa, Real-Encyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft, Supplementband V, Stuttgart 1931, kol.834-840; G.Nachtergaele, La collection Marcel Hombert, Bruxelles, 1978, nr 5, s.25-26; J.Paris, Timbres amphoriques de Rhodes, BCH 38, 1914, s.311, LIV; M.Lazarov, Amfornite pietchati ot Odesos, Bulletin du Musée National de Varna X, 1974, nr 53, s.48; nr 18, s.30.

dynie pierwsze litery dwuwierszowego napisu, drugi natomiast, również dwuwierszowy, w wierszu pierwszym zachował tytułaturę i pierwszą literę imienia eponima, w drugim zaś wierszu początek nazwy miesiąca Panamos.

Stemple innych ośrodków ustępują liczebnie omawianym stemplom rodyjskim, jest ich bowiem 15, a więc stanowią 1/5 w stosunku do stempli Rodos. Z tej liczby, 4 stemple pochodzą z Knidos, niestety ich zatarta powierzchnia utrudnia dokładniejszą identyfikację. Najlepiej zachowany, z kampanii 1981 roku na podstawie imienia eponima Hieroklesa i hipotetycznie zrekonstruowanego imienia producenta Agathoklesa, datowano na okres od połowy II w. p.n.e. do końca II wieku p.n.e. Trzy pozostałe stemple pochodzą z kampanii 1982 roku (nr inw. P/1982) i z napisu zachowały się pojedyncze litery uniemożliwiające odtworzenie tekstu.

Dwa stemple hipotetycznie atrybuowano Chios, obydwa pochodzą z kampanii 1981 roku. Pierwszy z nich zachował się na imadle lagynosu i zawiera monogram umieszczony w niewielkim, niemal kwadratowym polu o zaokrąglonych rogach. Rodzaj gliny, kształt stempla i forma monogramu bliskie są zabytkom Chios z innych stanowisk datowanym na okres III w. p.n.e.⁴ Drugi z zabytków (nr inw. 4/1981) odcisnięty został na imadle amfory. Sam stempel ma kształt wydłużonego prostokąta, podobnie jak w przypadku stempli Hikesiosa. Napis odwrócony, liternictwo bardzo staranne, bliskie stemplom wspomnianego Hikesiosa, jak i stemplom Hegesiosa przemawiałoby za datowaniem omawianego zabytku na okres wczesnego III w. p.n.e.

Dwa stemple zachowały się na dwu imadłach charakterystycznych dla Kos, sklejonych z dwu wałeczków. Jeden ze stempli (inw. 1981) zachował skrót imienia Apolloniosa, drugi, na imadle drugiej amfory, z odwróconym napisem b.m. skrót imienia Soterichosa (inw. 1981). Obydwa stemple wydają się mieścić w okresie bardziej regularnego stemplowania amfor Kos, tj. w II-I w. p.n.e.⁵

---

⁴ V.Grace, Stamped Wine Jar Fragments, Hesperia Supplement X, 1956, nr 203; V.Grace, The Eponyms Named on Rhodian Amphora Stamps, Hesperia 22, 1953, nr 152, s.104-105; V.Grace, Timbres amphoriques trouvés à Delos, BCH LXXVI, 1952, nr 35-38, s.519 (profile imadeł).

⁵ Imię Apolloniosa zarejestrowano wśród stempli Kos znalezionych w Tyras, por. E.M.Sztajerman, Keramitcheskie kleima iz Tiry, KS XXXVI, 1951, nr 141, s.40,41, ryc.5. Jeśli prawidłowo

Odrębną grupę tworzą stemple wyciśnięte na "mortariach", znaleziska których towarzyszą niemal każdej kampanii wykopaliskowej w Nea Paphos. Z 5 stempli tej grupy, dwa znaleziono w roku 1982, trzy pochodzą z kampanii roku 1983. Na dwu stemplach zachowały się imiona greckie: Diofanesa i Ermogenousa, obydwa też znajdują swoje analogie w znaleziskach z Paphos i innych stanowisk⁶. Dwa pozostałe, to stemple łacińskie: jeden z nich, to często spotykany stempel: ALEXANDRILLADA⁷, drugi, to być może Lentulus⁸, którego Callender datuje na okres przed rokiem 50 A.D. Ostatni z zabytków tej grupy, to stempel anepigraficzny owalnego kształtu, o zatartej powierzchni, b.n. z przedstawieniem winnego grona (nr inw. 1982).

Poza omówionymi powyżej zespołami stempli, pozostają dwa zabytki, z których jeden (inw.nr 16/83) wydaje się być stemplem na imadle amfory rodyjskiej z imieniem Manisa (?), drugi zaś, mały, prostokątny zachował skrót EIC, o zaokrąglonych kształtach epsilon i lunarnej sigmie, **wyciśnięty na imadle z jasno żółtej gliny** (nr inw. 1982) nie ma bliższych analogii.

W sumie więc, materiał trzech kampanii cechuje duża różnorodność zarówno w grupie dominujących stempli rodyjskich, jak i pozostałych, zasygnalizowanych tą informacją zabytków.

---

zrekonstruowano skrót odwróconego stempla, mielibyśmy do czynienia z imieniem Soterichosa. Por. tamże, nr 154, s.40,41, ryc.5.

⁶ J.W.Hayes, North Syrian Mortaria, Hesperia XXXVI, 4, 1967, s.339, 74, oraz katalog: A.J.Munro, H.A.Tubbs, Excavations in Cyprus 1890, JHS XII, 1, 1891, s.174.

⁷ J.W.Hayes, North Syrian Mortaria, Hesperia XXXVI, 4, nr 98, s.339,342,343,344,345,346.

⁸ M.H.Callender, Roman Amphorae with Index of Stamps, London 1965, nr 881.